

TURUK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:18, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: **11.06.2019**

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: **03.07.2019**

Sayfa / *Page*: **256-269**

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK775>

Yazar / *Writer*:

Kamila Yunussova

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

camellia.93@mail.ru

MUHTAR ÄVEZOV'UN "KÖKSEREK" HİKÄYESİNDE BİRLEŞİK FİLLER

Öz

Bu çalışmada Muhtar Ävezov'un Kökserek adlı hikâyesindeki birleşik fiiller incelenmiştir. Bu birleşik fiiller yapı bakımından sınıflandırılmış ve hangi tip birleşik fiillerin daha sık kullanıldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu işlem sırasında birleşik fiillerin oluşumuna katkıda bulunan yardımcı fiillerin neler olduğu, hangilerinin daha çok kullanıldığı sayısal verilere dayanarak ortaya konmuştur. Öte yandan bu yardımcı fiillerin ve genelde hangi birleşik fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunup bulunmadığı da tespit edilmiştir.

Çalışma sırasında Kökserek hikâyesindeki fiillerin içinde birleşik fiillerin yarıya yakın bir oranda olduğu görülmüştür. Birleşik fiillerin içinde de "fiil+ zarf fiil eki +tasvirî yardımcı fiil" yapısındaki fiiller, "isim+ yardımcı fiil" yapısındakilerden beş kat daha fazladır. Bu durum, yazarın eylemleri ön plâna çıkarttığı ve bu eylemlerin nasıl gerçekleştiğini okuyucunun zihnine yerleştirmek istediği şeklinde yorumlanabilir.

İncelememiz sonucunda ortaya çıkan önemli bir sonuç da hikâyedeki birleşik fiil tiplerinden hemen hemen üçte ikisinin Türkiye Türkçesinde bulunmuyor olmasıdır. Bu durum yazarın şahsında Kazak Türklerinin fiilleri asıl anlamları dışında tasvirî fiil olarak kullanma eğiliminin fazla olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kazak Türkçesi, Muhtar Ävezov, Kökserek, Hikâye, Birleşik Fiiller

COMPOUND VERBS IN MUHTAR ÄVEZOV'S STORY KÖKSEREK

Abstract

In this study, the compound verbs in the story Kökserek of Muhtar Ävezov are analysed. These compound verbs are classified in terms of structure and it is tried to determine which types of compound verbs are used more frequently. During this work, the auxiliary verbs that contribute to the formation of the compound verbs and their usage frequency are brought out based on the numerical data. On the other hand, the presence or absence of these auxiliary verbs and compound verbs in Turkish are determined.

During the study, it was observed that the verbs in the story Kökserek were almost half of the compound verbs. The usage of the structure the main verb + verbal adverb suffix + depiction auxiliary verb is five times more than the Name + auxiliary verb structure. This can be interpreted as the author's forefront of the verbs and shows his wanting to place how these actions took place in the minds of the reader.

The important result of our research is that almost 2/3 types of these compound verbs in the story do not exist in Turkish. This situation shows that the Kazakhs in the person of the author have a great tendency to use as depiction verbs, without their real meaning.

Key Words: Kazakh, Muhtar Ävezov, Kökserek, Story, Compound Verbs.

Giriş

Bu çalışmada Muhtar Ävezov'un Kökserek adlı hikâyesindeki birleşik fiiller incelenmiştir. Kazakistan'da yayımlanan ve künyelerini Kaynakça bölümünde verdiğimiz kaynaklara göre, bu makalede konu aldığımız Kökserek adlı hikâyenin yazarı olan Muhtar Omarhanulı Ävezov, 28 Eylül 1897 tarihinde Kazakistan'ın Semey semtinin Cengiz bölgesinde doğdu. İlk eğitimini bir medresede aldı ve sonra Semipalatinsk'teki 5 sınıflı bir Rus okulunda burslu olarak okudu. 1912-1913'te öğretmenlik seminerinin birinci sınıfından onur derecesi ile mezun oldu. Yazdığı ilk oyun olan Enlik-Kebek 1917 yılında sahnelendi. 1919'da Semipalatinsk öğretmen seminerinde çalışmalarını tamamladı.

Muhtar Ävezov, devrim döneminde, Kazakistan'ın açlıkla mücadele için kurulan Kazak gençlik örgütü "Janar"ın aktif bir üyesi oldu. 1918'de Jüsipbek Aymavıtov ile birlikte Semipalatinsk'te Abay dergisini yayımladı.

Yayınladığı "Kazak Tili" gazetesinde Kazak okuyucusuna yazdığı "Açık Mektup"ta insanları aktif olarak kamusal hayata katılmaya teşvik etti. 1921 yılında Kazak aydınlarının baskı politikasını ve Moskova'nın ekonomik baskısını eleştirdi. 1922 yılında Orenburg şehrinde "Korğansızdıñ Küni" ve (daha önce sahnelenen) "Enlik-Kebek" adlı oyununu kitap olarak yayımladı. Orta Asya Devlet Üniversitesi'ne gönüllü olarak girdiği yıllarda Şolpan ve Sana dergileri ile işbirliği yaparak "Kır Ängimeleri" (Bozkır Hikâyeleri), "Üylenüv" ("Düğün"), vb. öyküleri, kendi çıkarttığı "Tañ"

dergisinde “Kinämşil Boyjetken”, “Karalı Suluv” (Yasta Güzellik), “Eskilik Köleğesinde” (Geçmişin Gölgesinde), “Juvandık” (Şiddet) adlı hikâyelerini yayımladı. 1929 yılında insan ve doğa arasındaki bağları anlatan “Kökserek” hikâyesini yazdı. Sonradan, “Ayman-Şolpan” (1933), “Tartıs” (1933), “Bilek bilekke” (1934), “Üş kün” (1934), “Karaş Karaş” (1936) vb. eserlerini yazdı. Dünya yazarlarından N.V. Gogol, L.N. Tolstoy, W. Shakespeare, J. London vb.nin eserlerini Kazak Türkçesine çevirdi.

Kazak halkının büyük yazarı sayılan Abay’ın hayatını anlatan “Abay Yolu” (1941) adlı romanının çıkması Kazakistan’ın kültürel hayatında önemli bir noktadır. 1943 yılından hayatının sonuna kadar Kazak Devlet Üniversitesinde ders verdi. Kazakistan Bilimler Akademisi’nde filoloji profesörü olarak çalıştı.

Ävezov, Kazak dramlarının gelişiminde çok önemli bir rol oynadı. Kendisinin Kazak edebiyatının tarihi ve teorisi, Abay’ın hayatı ve çalışmaları hakkında bilimsel çalışmaları vardır. Şortanbay, Murat, Duvlat gibi akınların eserlerinin bilimsel bir değerlendirmesini yaptı. Korkıt (Dede Korkut), Asan Kayğı, peri masallarını ve efsanelerini araştırdı. Kırgız halkının “Manas” destanıyla ilgili hacimli bir bilimsel çalışma yaptı.

Muhtar Ävezov, 27 Haziran 1961’de Moskova’da ameliyat sırasında öldü.

Ölümünden sonra Kazakistan’daki Edebiyat ve Sanat Enstitüsü’ne, Kazak Akademik Drama Tiyatrosu’na, Almatı, Astana, Semey ve diğer şehirlerdeki sokak ve okullara Muhtar Ävezov’un adı verildi. Almatı şehrinde Muhtar Ävezov Ev-Müzesi oluşturuldu. K. Teljanov, M. Kenbayev, S. Mambeev, E. Sidorkin, E. Vuçetiç, N. Nurmuhambetov gibi ressam ve heykeltaraşların birçok eseri Muhtar Ävezov’un hayatının ve edebî mirasının incelenmesine adanmıştır. Kazakistan’ın her bölgesinde yazara ait anıtlar vardır. Kazak televizyonunda Ävezov hakkında 12 bölümlük bir film çekilmiştir. Muhtar Ävezov’un eserleri tekrar tekrar basılmış ve dünyanın birçok diline çevirilmiştir. UNESCO’nun 1997’deki kararı ile doğumunun 100. yıldönümü dünya çapında kutlanmıştır.

Çalışmamızda Ferhat Tamir ve Halil Arıcan tarafından hazırlanıp Türksoy Yayınları tarafından 2004 yılında yayımlanan “Muhtar Ävezov – Seçilmiş Hikâyeler” adlı kitaptaki metin kullanılmıştır (Tamir ve Arıcan 1997). Bu yayının 33.-55. sayfaları arasında Kökserek adlı hikâyenin Ferhat Tamir tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmış biçimi, 57.-80. sayfaları arasında ise Kazak Türkçesinde Kril harfli aslı bulunmaktadır.

Türkiye’de, Ferhat Tamir ve Halil Arıcan 1997 yılında bir ortak yayımla Muhtar Ävezov’un birçok hikâyesini Türkiye Türkçesine aktarıp yayımladı. Tamir, yazarın “Kökserek” hikâyesindeki tasvir fiillerinin şekil ve anlam yapısını inceleyerek 2004 yılında TDK tarafından düzenlenen V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı’na bu konuda bir bildiri sundu (Tamir 2004). Tamir, bu bildiriye – p zarf fiil ekiyle kullanılan al-, ber- ve şık- ve -A/-y zarf fiil ekiyle kullanılan kal-, ket- ve ber- tasvirî fiillerini incelemiştir. Ävezov hakkında Ekrem Ayan’ın da “Muhtar Ävezov ve Abay Yolu” adlı bir çalışması vardır. (Ayan 1999). Ali Abbas Çınar 1997 ve Mustafa Öner ise 2006 yılında Muhtar Ävezov’la ilgili, onu Türklük bilimine tanıtıcı makaleler yayımlamışlardır.

1. Muhtar Ävezov'un "Kökserek" Hikâyesi

Ävezov'un üzerinde çalıştığımız hikâyesinin ana karakteri olan Kökserek, insanlar tarafından büyütülen gri bir kurttur. Hikâyenin başında köylüler tepedeki kurt yavrularını öldürüp, bir tanesini köye götürürler. Avıldaki yani köydeki Kurmaş adlı çocuk onu alıp Kökserek adını vererek bakmaya başlar. Küçükken köyün köpekleri ona çok eziyet eder. Kökserek de kimseyi sevmez, sadece Kurmaş'la annesi çağırırsa gelir. Ölürcesine acıktığında yemek çalıp yer. Büyümeye başladığında küçükken ona saldıran köpeğe saldırır. Ondan sonra hiçbir köpek ona yaklaşmaz. Babası, Kurmaş'ı Köksereği öldürüp derisini almaya ikna etmeye çalışır ama başaramaz.

Bir gün koyunlara kurt saldırır ve bütün köpekler tepeye kaçar. Kökserek de onlarla birlikte gider ama onlarla köye dönmez. Kurmaş ve köy çocukları her yeri arar ama bulamazlar. Birkaç gün sonra kendisi döndüğünde gerçekte kim olduğunu öğrenmiş gibi çok değişmiştir. Olgunlaşmaya başlar ve Artık olgunlaşıp tam bir kurt olmuştur. Bir gece hiç dönmek üzere kaçar.

Hikâyenin devamında Kökserek bir beyaz kurtla buluşup doğada yaşamaya alışır. Köylere saldırmaya başlarlar. Keçi, koyun, inek, at hiçbir şeyi bırakmazlar. Köylerde onlar hakkında efsaneler yayılmaya başlar. Sonradan Beyaz kurt ve yavrularını öldürürler.

Birgün tepedeki koyunlara saldırdığında, hastalanan çobanın yerine çıkan Kurmaş'ı öldürüp yer. Kurmaş ölmeden önce kesik kulağından Kökserek'i tanır. Kurmaş'ın cenazisine gelen Kasen adlı akrabası kurdu bulup öldürmeye söz verir. Kasen'in kardeşi yurtdışından kurtlara saldıran köpek almıştır. Kasen ve birçok avcı Akkaska adlı saldırgan köpeği alıp tepeye çıkarlar. Hikâyenin sonunda köpek Kökserek'i öldürür. Cesedini köye götürürler. Kesik kulağından onu herkes tanır ve Kurmaş'ı hatırlayıp üzümler.

2. Birleşik Fiil Kavramı

Türkiye'de pek çok çalışmaya konu olan birleşik fiilin değişik kaynaklarda değişik tanımları yapılmıştır. Leylâ Karahan'a göre, birleşik fiiller bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur. Bu işlevlerden dolayı birleşik fiiller, "bir hareketi karşılayan birleşik fiiller" ve "bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller" olmak üzere iki grupta incelenebilir. (Karahan 2004). Prof. Dr. Muharrem Ergin Türk Dil Bilgisi kitabında Birleşik fiilleri İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller ve Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller olarak ikiye ayırır (Ergin 2008). Zeynep Korkmaz da Türkiye Türkçesi Grameri'nde birleşik fiilleri incelemiş ve dört gruba ayırmıştır (Korkmaz 2017). Konuyla ilgili olarak Gülsel Sev'in "Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı" vb. çok sayıda akademik çalışma mevcuttur. (Sev 2001).

Biz bu makalede genel anlamda birleşik fiil konusunda Leylâ Karahan'ın yaklaşımlarını esas aldık. Kazak Türkçesindeki yardımcı fiiller konusunda ise Almatı'da 2004 yılında yayımlanan Kazak Tiliniñ Grammatikası / Kömekşi Etistikter (Kazak Dilinin Grameri/Yardımcı Fiiller) adlı çalışmayı kullandık (БІСҚАҚОВ 2004).

Türkiye'de konuyu Kazak Türkçesi bağlamında ele alan çalışmalar da yapılmıştır. Bunlardan biri Gülnaz İşlek 2001 yılında yaptığı "Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesinde Birleşik Fiil ve Fonksiyonları" adlı yüksek lisans tezi, bir diğeri ise Dilek Ergönenç Akbaba'nın 2008'de Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı'na yazdığı "Kazak Türkçesinde Şıq- Yardımcı Fiilinin Birleşik

Fiillerde Kullanılışı” adlı makaledir. Ayrıca Ferhat TAMİR’in 2007 yılında çıkan ve editörlüğünü Ahmet B. ERCİLASUN’un yaptığı Türk Lehçeleri Grameri ‘nde yer alan “Kazak Türkçesi” başlıklı çalışmadır.

3. Kökserek’te Kullanılan Birleşik Fiiller

Bilindiği gibi birleşik fiilleri yapı bakımından “isim+yardımcı fiil yapısında olanlar” ve “fiil+zarf-fiil eki + tasvirî yardımcı fiiller” olarak iki grupta ele almak mümkündür. Biz de incelememizi bu doğrultuda yaptık. Birleşik fiilleri kullanım sıklığına göre sıralayıp kullanım sıklıklarını [ ] işaretinin içinde verdik. Birer defa kullanılanlarda sayı belirtmedik. Birleşik fiillerin Tamir-Arıcan baskısı yayındaki yerlerini (/) şeklinde gösterdik. Burada soldaki sayı sayfayı, sağdaki ise sayıyı göstermektedir. Türkiye Türkçesindeki karşılığının tahmin edilmesinin güç olduğunu düşündüğümüz birleşik fiillerin karşılığını da eğik olarak aynı işaretin içinde verdik.

A. “İsim+ Yardımcı Fiil” Yapısındaki Birleşik Fiiller:

Kökserek’te yer alan bu tip (174 defa kullanılmış) 91 birleşik fiilde 33 farklı yardımcı fiil kullanılmıştır. Bu birleşik fiillerin bir kısmı deyimleşmiş birleşik fiil olarak kabul edilebilir. Kökserek’te kullanılan “isim+ yardımcı fiil” yapısındaki birleşik fiiller şunlardır:

1. **İsim + et- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde de bulunmaktadır. Yardımcı fiili “kıl-” yardımcı fiiliyle eş anlamdadır. Kökserek’te bu yapıda 39 defa geçmiş 30 farklı birleşik fiil vardır. Bunlar sıklık sırasına göre şunlardır: ars et* - [7 defa](57/31, 61/28-29, 70/16, 72/22, 74/32, 76/4-5, 80/25), “gür” et- [2 defa](61/32, 70/5), dürs et- [2 defa](61/36, 84/9-10), sak-sak et- [2 defa](63/37, 70/18); “ırr” et- (58/1-2), “kırk” et- (59/27), ars-urs et-, şäv-şäv et- (63/27), gür-gür et- (80/26), kürs et- (74/30), kürs et- (74/27), mälim et- (80/7), meken et- (57/11), kor-kor et- (70/19), jark et- (:parla-, 69/20) sart et- (76/3), sırt-sırt et- (58/4), solk-solk et- (63/30), şıkır-şıkır et- (63/6), tañk et- (60/14), tirşilik et- (:geçimini sağla-, 69/6) tız et- (76/15), gür-gür et- (66/36), ırs-ırs et- (70/14), kapaş-kapaş et-, kork-kork et- (58/5), ağarañ-ağarañ et- (70/10), satır-sutır et- (81/37); dür dür et- (69/27), sak et- (83/36), “ırr”, “ırr” et- (63/36), satır-sutır et-(80/35-36)
2. **İsim+ bol- yardımcı fiili:** Yardımcı fiili, Türkiye Türkçesinde küçük bir fonetik farkla “olmak” şeklindedir. Hareketin tamamen bittiğini bildirir. Kökserek’te bu yapıda 13 defa geçen 12 farklı birleşik fiil vardır: jok bol- [2 defa] (58/29, 62/26); äzir bol- (59/4), top bol- (:grup ol-79/36), tup-tutas bol- (61/2), batpak bol- (62/33), kayran bol- (:şaşır-,78/3) kıp-kızıl bol-ğan (58/6), kan josa bol-ıp (58/3), közderdey bol-ıp (63/13), payda bol- (: ortaya çık-, 67/31-32) sap bol- (67/11), kuvğın bol- (:peşine düş-, (68/19)
3. **İsim + ber- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde yardımcı fiili “ver-” şeklinde olup hareketin belli bir sonuçla bittiğini gösterir. Kökserek’te bu yapıda 16 defa kullanılan 5 farklı birleşik fiil vardır: tap ber- [12 defa](saldır-, 59/17, 60/30-31, 64/19, 66/35, 72/21, 75/10, 76/10, 76/14, 82/2, 80/25, 82/37, 83/5); jalt ber- (:aniden yap-, 64/21, 82/3) jol berme- (72/2), körinis ber- (65/33), kürs ber- (69/20)
4. **İsim + sal- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Deyimleşmiş birleşik fiil kategorisine dâhil edilebilir. Çünkü yardımcı fiil olarak kullanılan sal- fiili birleşik fiil

* Sadece Türkiye Türkçesinde karşılığı olmayanların anlamı verilmiştir

- oluşturduğunda ona yeni bir anlam kazandırmaktadır. Kökserek'te bu yapıda 11 defa kullanılmış 5 farklı birleşik fiil vardır: bas sal- [4 defa](*saldır-*, 58/2, 70/4, 73/34, 76/17), ayğay sal- [3 defa](*:bağır-*, 73/24-25, 82/2, 82/6), boy sal- [2 defa](*:kaçın-*, 64/12, 76/1), aldına sal- (*:ön sıraya al-*, 64/13) davıs sal- (*:ses çıkart-*,63/25)
5. **İsim + al- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1'er defa kullanılan 4 farklı birleşik fiil vardır: karsı al- (62/32), eske al- (*:hatırla-*81/21), bas alma- (*:baş kaldırma-*, 79/26), tınım al- (*:dinlen-*, 68/7)
  6. **İsim + kıl-/ğıl- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı vardır. Kökserek'te bu yapıda 1'er defa kullanılan 6 farklı birleşik fiil vardır: aңыз ğıl- (*:efsane et-*, 59/32) ayal ğıl- (*:oyalın-*, 77/20-21) kiymıl ğıl- (*iş yap-*, 65/30), közden tasa ğılma- (*:göz önünden hiç ayırma-*, 66/7) jok kıl- (60/8), kanağat kıl- (66/2-3)
  7. **İsim + jiy- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 3 defa geçen 1 birleşik fiil vardır: es jiy- [3 defa](*:kendine gel-*57/28, 84/30, 84/33)
  8. **İsim + tart- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. boy tart- (*:olgunlaş-*, 67/8)
  9. **İsim + kör- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde küçük bir fonetik farkla karşılığı vardır. Kökserek'te bu yapıda 4 defa kullanılan 2 farklı birleşik fiil vardır: köresini kör- [3](*:eziyet çek-*, 59/14, 65/13, 69/8), jaksı kör- (*:sev-*, 60/2)
  10. **İsim + je- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde fonetik açıdan farklı bir karşılığı vardır. Kökserek'te bu yapıda 2 defa geçen 1 birleşik fiil vardır: (1 adet); tayak je- [2 defa](59/19), (60/13)
  11. **İsim + köter- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda birer defa kullanılan 2 birleşik fiil vardır: basına köter- (*:yaygara kopar-*, 63/25) sirkesi suv köterme- (*:sinirlilik içinde ol-*, 79/6)
  12. **İsim + bayla- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 2 defa kullanılan 1 birleşik fiil vardır: söz bayla- (*:anlaş-*77/1, 77/17)
  13. **İsim + tap- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: ajal tap- (*:öl-*, 70/6)
  14. **İsim + tüs- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde küçük bir fonetik farkla karşılığı vardır. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: aldına tüs- (*:önü sıra git-*, 64/21)
  15. **İsim + ayt- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: alğıs ayt- (*:teşekkür et-*, 81/20-21)
  16. **İsim + jiber- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: köz jiber- (*:göz at-*, 81/27)
  17. **İsim + tarıp- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 2 defa kullanılan 1 birleşik fiil vardır: jer tarıp- (*:tep-*, 69/1, 70/8)
  18. **İsim + ur- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde küçük bir fonetik farkla karşılığı vardır. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: boy ur- (*:düşkün ol-*, 81/23)
  19. **İsim + şık- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde küçük bir fonetik farkla karşılığı vardır. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: esi şık- (*:kafası karış-*, 73/24)
  20. **İsim + iles- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: köz iles- (*:izle-* 64/28)

21. **İsim + sırkıra- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: süyegi sırkıra- (:acı çek-, 77/29)
22. **İsim + kal- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı vardır. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: tiri kal- (:sağ bırak-, 58/26)
23. **İsim + şakır- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: aşuv şakır- (:sinirlen-, 80/24)
24. **İsim + kos- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: bas kos- (:birleş-, toplan-, 66/24)
25. **İsim + iy- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: bas iy- (:saygı göster-, 81/20)
26. **İsim + tüze- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: bet tüze- (:yönel-, 75/31)
27. **İsim + koy- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde vardır. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: bet koy- (:yönel-, gel-, 68/4)
28. **İsim + kak- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: sıbdır-sıbdır kağ- (:hışırda-, 57/6)
29. **İsim + jazıl- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: jubı jazıl-(ğan jok) (:sürekli beraber ol-65/7)
30. **İsim + kaksa- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: kan kaksa- (:acı çek-, 68/7-8)
31. **İsim + öş- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: üni öş- (:sesini kes-, 76/25)
32. **İsim + jar- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: murnın jar- (:kokusu etrafa yayıl-, 63/16)
33. **İsim + şaş- yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde fiili saç- biçimindedir. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil vardır: ot şaş- (:sinirlen-, 58/7)

İsim+yardımcı fiil yapısında birleşik fiil teşkilinde en sık kullanılan yardımcı fiil, 76 farklı isimle birleşik fiil oluşturan *e-* yardımcı fiildir. Onu 30 defa kullanılan *et-*, 12 defa kullanılan *bol-*, 6 defa kullanılan *kıl/ğıl-*, 5'er defa kullanılan *sal-* ve *ber-*, 4 defa kullanılan *al-* ve 2'ser defa kullanılan *kör-* ve *köter-* fiilleri izlemektedir. *Ayt-*, *bayla-*, *e-*, *iles-*, *iy-*, *jar-*, *jazıl-*, *je-*, *jiber-*, *jiy-*, *kak-*, *kaksa-*, *kal-*, *kos-*, *koy-*, *öş-*, *sırkıra-*, *şakır-*, *şaş-*, *şık-*, *tap-*, *tarıp-*, *tart-*, *tüs-*, *tüze-* ve *ur-* yardımcı fiilleri ise sadece birer defa kullanılmıştır.

B. "Fiil+Zarf-Fiil Eki+Tasvirî Yardımcı Fiil" Yapısındaki Birleşik Fiiller:

Kökserek adlı hikâyede bu tip (473 defa kullanılmış) 393 birleşik fiil vardır. Bunlarda 21 farklı tasvirî yardımcı fiil kullanılmıştır. Kökserek'te kullanılan bu tip birleşik fiillerin dökümü şu şekildedir:

1. **Fiil + A/p zarf fiil eki + al-/a- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde yoktur. Ya hareketin belli bir sonuçla bittiğini gösterir veya yeterlilik işlevinde kullanılır. Kökserek'te bu yapıda 87 defa kullanılmış 65 farklı birleşik fiil vardır:

Yeterlilik işlevinde: (17 defa 16 birleşik fiil) kötere al- [2 defa](*kaldırma-*, 58/12, 66/12), karşı tura al- (:direneme-,71/2) eşnärse ğıla alma- (:hiçbir şey yapama-, 66/13-14) basa al-

(68/2), ere al- (73/33) takip edeme-, jete al- (62/8) ulaşama-, jey al- (71/14), karay al- (:bakama-, 82/31) köterip tura al- (70/5-6), şıday al- (:dayanama-, 64/21) taba al- (:bulama-, 62/28), tabjıla al- (:durama-, 70/2) tistey al- (:ısrama-, 83/10) tura al- (68/2), uğa al- (:anlayama-, 60/18) uzay al- (64/23)

Hareketin belli bir sonuçla bittiğini gösterme: (70 defa 49 birleşik fiil) ayırıp al- [4 defa](59/26, 71/9, 73/31, 84/29), bolıp al- [4 defa](60/24, 65/10, 69/16, 73/12), jep al- [3 defa](66/30, 75/14, 81/30), tavıp al- [3 defa](:bul-, 60/19, 73/7, 76/29), jatıp al- [3 defa](61/11-12, 69/14, 73/21), jığıp al- [3 defa](71/14, 71/22, 75/14), ertip al- [2 defa](:beraberinde götür-, 73/28, 77/19), avnap-avnap al-dı [2 defa](65/6, 71/37), iyiskelep al- [2 defa](:kokla-, 70/22, 78/6), jesip al- [2 defa](71/7, 71/34), tistep al- [2 defa](:ısr-, 66/37, 71/31-32), şığıp al- [2 defa](61/26, 83/14-15), turıp al- [2 defa](59/29, 80/26), at koyıp al- (:isim ver-, 59/2-3) karap al- (:bak-, 75/24) aşınıp al- (:öfkelen-, 83/23) basıp al- (64/28), baptandırıp al- (:eğit-, 81/10-11), baykap al-/a- (:fark et-, 62/21) bop al- (63/3), burılıp al- (76/4) dön-, buvındırıp al- (:boğ-, 72/33) jalap al- (57/36), julıp al-ıp (:kopar-, 76/27) kamdap al- (:hazırla-, 81/17) kavıp al- (:ısr-, 79/24) kayırıp al- (:hayvanların yönünü değiştir-, 68/26) kerilip al- (81/38), kısıp al- (84/29), kirip al- (64/34), korşap al- (:etrafini çevir-, 81/2) kösilip al- (:uzan-, 64/7) kulpırıp al- (:güzelleş-, 78/26) mingizip al- (79/36), oynap al- (71/12-13), sızdanıp al- (:öfkeyle bak-, 73/32-33), soğıp al- (77/1), suvirip al- (:kopar, 71/30-31) suvitıp al- (78/23), şıgarıp al- (68/21), tığıp al- (:sakla-, 63/29-30) tınıştala al- (:sakinleşme, 62/20) tıhayıp al- (:güçlen-, 75/18) tistelep al- (:ısr-, 58/29) toktatıp al- (:durdur-, 79/32) ulıp-ulıp al- (71/17), uyiğıp al- (:eşleş-, 67/9), ürpiyip al- (:tüyleri dik dur-, 64/30) kavıp-kavıp al- (:ısr-, 70/24)

2. Fiil + A/p zarf fiil eki + kal- tasvirî yardımcı fiili: Türkiye Türkçesinde karşılığı vardır. Hareketin aniden bittiğini belirtir. Kökserek'te bu yapıda 45 defa kullanılan 37 farklı birleşik fiil vardır: kelip kal- [4 defa](57/29, 70/12, 75/36, 82/30), turıp kal- [4 defa](62/34, 64/17, 68/12, 70/2), şığıp kal- [2 defa](73/31, 82/10), tura kal- [2 defa](71/23, 83/8), umar-jumar domalap kal- (57/30-31), avırıp kal- (:hasta ol-, 76/18) basılıp kal- (72/7), burap kal- (84/9), bürülenip kal- (:tomurcuklan-, 57/5) dep kal- (82/20), estilip kal- (83/13), ırıldasıp kal- (72/3-4), ilinbey kal- (69/29), iyiskelep kal- (58/8), jabısıp kal- (83/2), jakındap kal- (71/21), jakındap kal- (73/29), jüre almay kal- (73/24), kaırıp kal- (:ıssızlaş-, 58/29-30) katıp kal- (84/12), kelmey kal- (72/35), kırılıp kal- (66/20), koya berip kal- (70/3), körüp kal- (73/38, 75/31-32), oyılıp kal- (64/32-33), sındırıp kal- (:kır-, 71/13) şansıp kal- (74/32), şapşıp kal- (:fişkir-, 76/5) şaşılıp kal- (71/11), şığa kal- (82/23), taptalıp kal- (57/17), tiyip kal- (76/3, 83/5), toktap kal- (62/9), tüsip kal- (82/36-37), uyıp kal- (68/37), üyelep kal- (:sırtıyla düş-, 58/1)

3. Fiil + A/p zarf fiil eki + jat- tasvirî yardımcı fiili: Türkiye Türkçesinde yoktur. Hem kısa, hem uzun süre devam eden hareketi bildirir. Kökserek'te bu yapıda 39 defa kullanılan 28 farklı birleşik fiil vardır: kele jat-[11 defa](58/15, 60/35, 70/14, 71/1, 72/8, 75/36, 76/22, 83/4, 82/24, 82/31, 84/5), jep jat- [2 defa](60/20, 60/26), sart-sart tüsip jat-tı (58/20), uv-şuv bolıp jat-tı (58/31-32), alıp jat- (59/7), aralasıp jat- (:karış-, 73/27) asap jat- (71/26), atılıp kele jat- (61/3), avnap jat- (73/39), boray tüsip jat- (81/8), domalap jat- (:yuvarlan-, 76/13) jarıp jat- (65/18), jemdenip jat- (58/11), jürüp bara jat- (76/28), kamdanıp jat- (74/33), karavitıp jat- (71/18), kaytıp kele jat- (:dön-, 71/19), ketip bara jat- (62/12), kılğndap kele jat- (:şafak sök-,

80/32) kiynap bara jat- (:zorla-, 59/30) körip jat- (65/33), kulap kele jat- (:düş-, 82/1) kuvıp kele jat- (64/15), soyıp jat- (:kes-, 79/22) şaynap jat- (84/24), şığıp kele jat- (81/5-6), talap jat- (59/23), tınığıp jat- (:dinlen-, 66/32)

- 4. Fiil + A/p zarf fiil eki + ket- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Hareketin bitiş noktasının aniden olduğunu gösterir. Kökserek'te bu yapıda 34 defa kullanılan 28 farklı birleşik fiil vardır: şığıp ket- [3 defa](59/7, 71/35-36, 84/21), jürüp ket- [2 defa](58/28, 68/12), äket-(alıp ket-) [2 defa](:götür-, 64/38, 71/4), kaşıp ket- [2 defa](62/26-27, 76/16), bosap ket- [2 defa](83/19, 83/20), jok bolıp ket-edi (65/31), esi şığıp ket-edi (69/25), tutkın bolıp ket-ken (:esir ol-, 58/35) jap-jasıl bop ket- (62/22), karnı aşıp ket-se (60/8), aşkaraktanıp ket- (79/20), kağıp ket- (:başı boş dolaş-, 68/10), kutırıp ket- (79/14), semirip ket- (:şişmanla-, 65/11), tartıp ket- (:çek-,59/18), adastırıp ket- (:yolunu kaybettir-, 66/17), atkıp ket- (:atıl-, 76/7-8), jata ket-ti (84/31), jep ket- (60/12), jep ket- (80/8-9), julıp ket- (64/23, 82/36), kalğuvğa ket- (57/24), kep ket- (82/19), koparıp alıp ket- (76/28), ölip ket- (76/26), soğıp ket- (73/14), közi şatınap ket- (:öfkeden gözü dön-, 80/27-28), titirep ket- (80/30)
- 5. Fiil + A/p zarf fiil eki + tur- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde fiili “dur-” şeklindedir. Hareketin kısa süre devam ettiğini bildirir. Kökserek'te bu yapıda 31 defa kullanılan 30 farklı birleşik fiil vardır: basıp tur- [2 defa](72/31, 84/19), gür-gür etisip tur- (71/33), kâr jiberip tur- (:aşırı hiddetlen-, 64/18), akıldasıp tur- (:danış-, 79/32) asılıp tur- (71/31), asuvlu tur- (60/10), aşılıp tur- (83/35), berip tur- (60/18-19), buvındırıp turıp-tur- (61/38), ırıldap tur- (76/26), ırsıldap tur- (70/19), jalatıp tur- (61/24), jaskap tur- (61/27), javıp kalmay tur- (77/22-23), jep tur- (73/10), kadalıp tur- (60/6), karap tur- (82/22), kerilip tur- (58/9-10), korkıtıp tur- (75/12), oylap tur- (:düşün-, 81/24) salpıldap tur- (:sallan-, 76/24), sırıldap tur- (84/7), şapşıp tur- (:fişkir-, 83/19), şapşısıp tur- (83/30, 84/2), şaşıp tur- (78/37), şaynasıp tur- (84/6), şığarmay tur- (75/14), şığıp tur- (78/36), tırmısıp-tımsırıp tur- (:turman-, 70/2-3), tiresip tur- (:çekiş-, 83/32)
- 6. Fiil + A/p zarf fiil eki + ber- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde “ver” şeklinde fonetik farkla bulunmaktadır. Hareketin belli bir sonuçla bittiğini gösterir. Kökserek'te bu yapıda 32 defa kullanılan 30 farklı birleşik fiil vardır: kire ber- [2 defa](65/5, 74/39), tastay ber- [2 defa] (:bırak-, 72/22, 73/27), köz jazıp kala ber-di (:gözden kaçır-, 59/20) äkelip ber- (77/30-31), artıla ber- (67/8), asa ber- (57/33), biyiktene ber- (60/36), bülektey ber- (74/2-3), dey ber- (84/15), dey ber- (61/22), jljiy ber- (:hareket et-, 74/11), jüre ber- (83/12), kamay ber- (:muhasara et-, 79/13), kıışılay ber- (:köpek için- canı yandıığında ses çıkart-, 68/9), koya ber- (61/38-39, 66/38), köre ber- (68/16), kuvıp ber- (68/22), minbeley ber- (80/31), öte ber- (74/24-25), sızdana ber- (72/5), soktığa ber- (79/10), şığa ber- (61/39), şığa ber- (82/18-19), takay ber- (69/26), tarta ber- (64/9-10), tartıp ber- (:çek-, 71/18), tınıştala ber- (:sakinleş-, 69/22), üre ber- (:havla-, 79/12), ürkiye ber- (60/2)
- 7. Fiil + A/p zarf fiil eki + kel-/ke- tasvirî yardımcı fiili:** İki farklı işlevinden biri, hareketin yavaş yavaş geliştiğini göstermektedir. Türkiye Türkçesinde bu anlamdaki karşılığı yoktur. Türkiye Türkçesinde fiili gel- biçimindedir. Kökserek'te bu yapıda 29 defa kullanılan 23 farklı birleşik fiil vardır: türegel- (tura kel-) [3](57/32, 81/26, 81/38), äkel- (alıp kel-)

[3](68/3, 75/10, 84/36), basuvğa kel- [2](75/7,75/18), dep kel-/ke- [2](77/148, 4/17), ağızıp kel- (64/20), ayaktap kel- (64/37), ayısıp kel- (68/24), bolıp kel- (79/4), ekpindep ke- (66/33), ırıldap ke- (76/17), jetip kel- (76/2), jılıtıp kel- (72/32), jiyılıp ke- (59/26), jürip kel- (79/25-26), kamap ke- (71/21-22), kısıp kel- (72/14), ötip ke- (82/34), salıp kel- (:koy-, 67/20), söytip ke(l)- 74/24), şapşıp kel- (72/24), talıp kel- (66/31), tolkınp ke- (:dalgalan-, 83/34).

İkinci işlevi istek bildirmektir. Bu işlevin Türkiye Türkçesinde ağızlarda göresi/göreceği gel- vb. örnekleri vardır: darıtkısı kel- (:yaklaşır- 64/1)

- 8. Fiil + A/p zarf fiil eki + tús- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde yoktur. Kökserek'te bu yapıda 32 defa kullanılan 22 farklı birleşik fiil vardır: ala tús- [4 defa](61/32, 72/23, 72/27, 83/16), kulap tús- [4 defa](76/10-11, 82/35, 84/10, 74/39), kulap tús- [4 defa](76/10-11, 82/35, 84/10, 74/39), top ete tús- [2 defa](57/34, 72/29-30), sap ete tús- (62/30), şij ete tús- (74/31), ala tús- (79/23), asa tús- (70/4), asıp tús- (82/26), avnap tús- (66/33-34), bavızdap tús- (75/13), ıtkıp barıp tús- (83/7), julıp tús- (76/7), kaba tús- (70/5), kavıp tús- (64/27), kavıp tús- (61/29), kulap tús- (82/28), orkıp tús- (64/2), sölektey tús- (82/9), sulap tús- (:boylu boyunca uzan-, 61/36), tistey tús- (71/29), üyile tús- (84/15-16)
- 9. Fiil + A/p zarf fiil eki + jiber- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Hareketin bitiş noktasının aniden olduğunu bildirir. Kökserek'te bu yapıda 17 defa kullanılan 15 farklı birleşik fiil vardır: salıp jiber- [2 defa](78/6, 83/36), tıgıp jiber-[2 defa](:sok-, 71/28, 84/18), aşıp jiber- (60/30), aynılıp jiber- (64/20), burap jiber- (:döndür-, 72/29), burıp jiber- (:çevir-, 72/26-27), janşıp-janşıp jiber- (79/16), julkıp kep jiber- (83/6), julkıp-julkıp jiber- (61/34), kavıp jiber- (79/20-21), kayırıp jiber- (:bük-, 84/20), koyıp-koyıp jiber- (:vur-, 71/23-24), şoşıtp jiber- (:ürküt-, 74/28), taratıp-taratıp jiber- (81/4), turğızıp jiber- (61/12)
- 10. Fiil + A/p zarf fiil eki + jür- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde yoktur. Uzun süre ara vererek yapmaya devam eden hareketi gösterir. Kökserek'te bu yapıda 15 defa kullanılan 14 farklı birleşik fiil vardır: izdep jür- [2 defa](:ara-, 68/11, 73/7), azık kıla jür- (:kendisine yemek et-, 63/3), aldanıp jür- (65/21), aynaldırıp jür- (66/6), dep jür- (65/27), istep jür- (80/18), iyiskelep jür- (60/1), jarap jür- (80/33), jaratıp jür- (78/18-19), jayılp jür (75/29), julımp kalıp jür (57/19), mönkip jür- (ürk-, 76/10), ösek taratıp jür- (:gıybet yay-, 59/34), üzip-jula jür- (60/23)
- 11. Fiil + A/p zarf fiil eki + bar- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde “var” şeklinde fonetik farkla bulunmaktadır. Hareket sürecinin (bazen hızla) gelişimini gösterir. Kökserek'te bu yapıda 14 defa kullanılan 13 farklı birleşik fiil vardır: apar- (<<alıp bar-) [2 defa] (84/31,84/30), bulağ-bulağ kağıp bar- (61/35), burağ etip bar- (84/9), tik etip bar- (83/8), asıktırıp bar- (telâşlandır-, 74/17), josılıp bar- (açık ve belirgin olarak görün-, 82/26), katırıp bar- (63/21), köterilip bar- (64/24), mayısıp bar- (:bükül-, 72/29), sekirip bar- (79/15), süyrete bar- (82/11), turıp-turıp bar- (66/37), uzasıp bar- (66/38) 375
- 12. Fiil + A/p zarf fiil eki + basta- tasvirî yardımcı fiili:** Yardımcı fiili, Türkiye Türkçesinde “başla-” şeklinde fonetik farkla bulunmaktadır. Bir işin başladığını gösterir. Kökserek'te bu yapıda 13 farklı birleşik fiil vardır: bola basta- (67/6), dâmelene basta- (beklentisi ol-, 74/8), emize basta- (58/13), erjete basta- (:olgunlaş-, 59/19-20), jese basta- (73/26), jüre basta- (74/19-20), körine basta- (67/3), kusa basta- (58/10), öse basta- (62/35-36), seze basta- (75/2), tarpına basta- (:tep-,74/23), tarta basta- (83/25), toña basta- (63/20)

- 13. Fiil + A/p zarf fiil eki + şık- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde yoktur. Hareketin tamamen bittiğini bildirir (Bu yapıda 14 defa kullanılan 10 farklı fiil kullanılmıştır): uzap şık- [3 defa](67/34, 74/13, 79/27), alıp şık- [2 defa](58/25, 67/27), kelip şık- [2 defa](63/9, 81/12), jok bop şık- (62/39-63/1), kaskır bolıp şık- (*kurt ol-*, 60/28), bosanıp şık- (84/16), jarıp şık- (69/28), kırıp şık- (71/5), kutırıp şık- (71/1), sekirip şık- (*:atla-*, 57/34)
- 14. Fiil + A/p zarf fiil eki + sal- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Hareketin bitiş noktasının aniden olduğunu ifade eder. Kökserek'te bu yapıda 12 farklı birleşik fiil vardır: burıla sal- (64/19), estiy sal-a (84/8), jığıp sal- (73/25), kılğıp sal- (76/27-28), köre sal- (58/1), mine sal- (82/12), öltirip sal- (79/19), şığa sal- (84/3), şırkap sal- (*:ilerle-*, 75/26), taray sal- (*:dağıl-*, 77/18), tüse sal- (82/3), urıp sal- (60/20)
- 15. Fiil + A/p zarf fiil eki + otur- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde yoktur ve hareketin kısa süreç devam ettiğini ifade eder. Kökserek'te bu yapıda 14 defa kullanılan 13 farklı birleşik fiil vardır: karap otur- [2 defa](58/26, 84/33-34), ayağ salıp otur- (73/22-23), ağzıp otur- (82/12-13), almay otur- (78/7), bağıp otur (81/25), jürip otur- (63/7-8), kezip otur- (75/25), kuvıp otur- (75/10), kütüp otur- (*:bekle-*, 81/24), ozısıp otur- (*:geç-*, 68/4), şavıp otur- (78/8), uğmıp otur- (81/23), ekevlep otur- (84/29).
- 16. Fiil + A/p zarf fiil eki + koy- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde yoktur. Hareketin tamamen bittiğini ifade eder. Kökserek'te bu yapıda 10 defa kullanılan 9 farklı birleşik fiil vardır: kuyıp koy- [2](60/6, 60/11-12), bakırıp koy- (74/4-5), dayındap koy- (60/21), ırğalıp koy-adı (57/6), jep koy- (60/9), kalıp koy- (74/38), karap-karap koy- (62/19), kaşa (78/28), tistelep koy- (67/8)
- 17. Fiil + A/p zarf fiil eki + bol-/bo- tasvirî yardımcı fiili:** Yardımcı fiili, Türkiye Türkçesinde küçük bir fonetik farkla “olmak” şeklindedir. Hareketin tamamen bittiğini ifade eder. Kökserek'te bu yapıda 10 farklı birleşik fiil vardır: jok bolıp kalatın bol- (73/17), közi taysa bol- (*:gözden kaç-*, 60/7) alğızbaytın bol- (83/31), eretin bol- (67/5), ilestirmek bol- (*:peşine tak-*, 64/15), jalay beretin bol- (67/7), jep bol- (71/37), kaşatın bol- (60/32), oralmastay bol- (*:geri dönmeyecek gibi ol-*, 63/1-2) tasiytın bol- (*:götür-*, 67/33)
- 18. Fiil + A/p zarf fiil eki + tasta- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Hareketin belli bir sonuçla bittiğini ifade eder. Kökserek'te bu yapıda 7 defa kullanılan 6 farklı birleşik fiil vardır: talap tasta- [2 defa](59/16, 73/34), julıp tasta- (71/32), köterip tasta- (*:kaldır-*, 82/33), kusıp-kusıp tasta- (67/21), öltirip tasta- (67/30), tığıp-tığıp tasta- (58/15-16)
- 19. Fiil + A/p zarf fiil eki + jönel- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde yoktur. Fiilde belirtilen harekete doğru yönelmeyi ifade eder. Kökserek'te bu yapıda 8 defa kullanılan 6 farklı birleşik fiil vardır: kaşıp jönel- [3 defa](74/28-29, 74/34, 82/25), kuvıp jönel- (75/37), şaşırıp jönel- (81/6-7), şavıp jönel- (78/7), şavıp jönel- (81/7), jarısıp jönel- (70/27)
- 20. Fiil + A/p zarf fiil eki + öt- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde yoktur. Hareketin kısa sürede yapıldığını ifade eder. Kökserek'te bu yapıda 3 farklı birleşik fiil vardır: jalap öt- (64/4), kavıp öt- (70/17), şavıp öt- (74/36)
- 21. Fiil + A/p zarf fiil eki + de- tasvirî yardımcı fiili:** Türkiye Türkçesinde “de” şeklinde tam karşılığı vardır. Kökserek'te bu yapıda 1 birleşik fiil tespit edilmiştir: kağıp şık de- (*:işaret et-*, 81/3-4)

“Fiil+zarf-fiil eki+tasvirî yardımcı fiil” yapısında birleşik fiil teşkilinde en sık kullanılan tasvirî yardımcı fiil, 65 defa kullanılan *al-/a-*fiilidir. Bu fiili 37 defa kullanılan *kal-* ve 30’ar defa kullanılan *tur-* ve *ber-* fiilleri izlemektedir. Diğer yardımcı fiiller de sıklık sırasına göre şunlardır: *Jat-* ve *ket-* (28), *kel-/ke-* (23), *tüs-* (22), *jiber-* (15), *jür-* (14), *bar-*, *basta-* ve *otur-* (13), *sal-* (12), *şık-* (10).

Sonuç

Muhtar Ävezov’un Kökserek adlı hikâyesinde 1303 adet fiil kullanılmıştır. Bunlardan 819’u basit ya da türemiş, 484’ü ise birleşik fiildir. Bu durum, fiillerin yaklaşık % 37’sinin birleşik fiil olduğunu göstermektedir. Birleşik fiillerden (174 defa kullanılan) 91 tanesi (% 19) “isim+ yardımcı fiil”, (473 defa kullanılmış) 393 tanesi (% 81) asıl “fiil+zarf-fiil eki+tasvirî yardımcı fiil” yapısındadır. (birleşik fiil vardır.

Kökserek hikâyesinde isim+yardımcı fiil yapısında birleşik fiil teşkilinde en sık kullanılan yardımcı fiil, 30 defa kullanılan *et-* yardımcı fiilidir. Onu 12 defa kullanılan *bol-*, 6 defa kullanılan *kıl/ğıl-*, 5’er defa kullanılan *sal-* ve *ber-*, 4 defa kullanılan *al-* izlemektedir. *Jiber-*, *şakır*, *jar-*, *kak-*, *kaksa-* vb. gibi birçok fiil deyimleşmiş kelimelerde kullanılmıştır.

“Fiil+zarf-fiil eki+tasvirî yardımcı fiil” yapısındaki birleşik fiillerde en sık kullanılan, *al-* yardımcı fiilleridir. Onun dışında *kal-*, *tur-* ve *ber-* yardımcı fiilleri de sık kullanılmıştır.

“İsim+yardımcı fiil” yapısındaki birleşik fiillerden 4’ü, “Fiil+zarf-fiil eki+tasvirî yardımcı fiil” yapısındaki birleşik fiillerden ise 2’si, Türkiye Türkçesinde aynen mevcuttur. Ancak bunlardan *koy-* tasvirî yardımcı fiiliyle yapılanın hareketin tamamen bittiğini gösterme anlamı Türkiye Türkçesinde olmayıp, Türkiye Türkçesinde bu fiil süreklilik anlamıyla birleşik fiillerin içinde ağızlarda yaşamaktadır. Buna örnek olarak “gidedur-” anlamında kullanılan “*gidekoy-*” fiili gösterilebilir.

“İsim+yardımcı fiil” yapısındaki birleşik fiillerden 7’si ile “fiil+zarf-fiil eki+tasvirî yardımcı fiil” yapısındaki birleşik fiillerden ise 7’si, birtakım fonetik değişikliklerle Türkiye Türkçesinde mevcuttur.

“İsim+yardımcı fiil” yapısındaki birleşik fiillerden 23’ü, “Fiil+zarf-fiil eki+tasvirî yardımcı fiil” yapısındaki birleşik fiillerden ise 13’ü Türkiye Türkçesinde yoktur. Kazak Türkçesindeki *basta-* “başla-“ fiilinin Türkiye Türkçesinde tasvirî fiil kullanımı yoktur.

Kökserek’teki 56 birleşik fiil tipinden 6’sı aynen, 14’ü birtakım fonetik değişikliklerle Türkiye Türkçesinde mevcuttur. 36’sı ise Türkiye Türkçesinde kullanılmamaktadır. Kullanılanların oranı yaklaşık % 36, kullanılmayanların oranı ise %64’tür.

Sonuç olarak, “fiil+zarf-fiil eki + tasvirî yardımcı fiil” tarzındaki birleşik fiillerin diğerlerinin dört katından fazla olması, yazarın eylemleri ön plâna çıkarttığı ve bu eylemlerin nasıl gerçekleştiğini okuyucunun zihnine yerleştirmek istediği şeklinde yorumlanabilir. Öte yandan bu hikâyede Türkiye Türkçesinde kullanılmayan birleşik fiillerin kullanılanlardan üç kat fazla olması da yazarın şahsında Kazak Türklerinin fiilleri asıl anlamları dışında tasvirî fiil olarak kullanma eğiliminin fazla olduğunu göstermektedir.

Kaynaklar

- Акмола: Энциклопедия — Алматы: Атамұра, 1995, — 400 с. — С. 292.
- Аяған, Б. (2004). Гл.ред. Мухтар Аuezов. *Қазақстан*. Национальная энциклопедия/– Алматы: (Главная редакция: «Қазақ Энциклопедиясы»,– С.299-30 Alındığı Kaynak: <http://e-history.kz> [Erişim: 29.05.2019 14:00]
- Ayan, Ekrem (1999). “*Muhtar Avezov ve Abay Yolu*”, *Türkler Ansiklopedisi*, С. 19.
- Çınar, Ali Abbas (1997). “*Muhtar Avezov ve Sanatının Kaynağı*”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* (Bahar 1997 S.3. s.119-123).
- Ergin, Muharrem (2008). *Türk Dil Bilgisi*. Ankara: Bayrak Basın Yayım Tanıtım.
- Ergöneç Akbaba, Dilek (2008). “*Kazak Türkçesinde Şıq- Yardımcı Fiilin Birleşik Fiillerde Kullanılışı*”, *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2008, s. 424-432.
- İşlek Gülnaz (2001). “*Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesinde Birleşik Fiil ve Fonksiyonları*” Basılmamış yüksek lisans tezi.
- Iskakov, A. (1974). *Qazirgi Qazaq Tili (Morfologiya)*, Mektep Baspası, Almatı.
- Ысқақов, Ахмеди. (2004) *Қазақ тілінің грамматикасы/Көмекші етістіктер*, Алматы: (т.1 б.155-161 Alındığı Kaynak: <http://engime.org/-a-z-a-tilin> [Erişim: 06.05.2019.18:00]
- Karahan, Leylâ (2004). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Қазақстан. Национальная энциклопедия / Гл. ред. Б. Аяған. — Алматы: Главная редакция: «Қазақ энциклопедиясы», 2004 — 560 с. — С. 299 — 30.
- Keñesbayev, İ., Iskakov, A., Ahanov, K. (1966). *Qazak Tili Grammatikası, (Fonetika, Leksika және Morfologiya)*, Almatı.
- Коç, Kenan, Ayabek Bayniyazov, Vehbi Başkapan (2003). *Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Коç, Kenan, Оғуз Доған (2004). *Kazak Türkçesi Grameri*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Korkmaz, Zeynep (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Mamanov, İ. Y. (1949). *Vspomogatelnie Glagoli v Kazahskom Yazıke*, Alma-Ata.
- Oralbayeva, N., T. Abdiğaliyeva, B. Şalabayev (1993). *Praktikalık Қазақ Tili, Ana Tili*, Almatı.
- Oralbayeva, Nurjamal, (1979). *Qazaq Tilindegi Etistiktiñ Analitikası*.
- Öner, Mustafa (2006). “*XX. Yüzyıl Türkistan Edebiyatının Anıtı: Muhtar ÄVEZOV (1897-1961)*”, *Bilig*, (Bahar 2006, S.37, 175-188).
- Sev, Gülsel (2001). *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tamir, Ferhat (2007). “*Kazak Türkçesi*”, *Türk Lehçeleri Grameri* (Editör: ERCİLASUN, Ahmet B.), Akçağ Yayınları, Ankara.

Tamir, Ferhat (2004). “*Muhtar Ävezovlu'nun Kökserek*” *Hikâyesindeki Tasvir Fiillerinin Şekil ve Anlam Yapısı*, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri C. II, s.2777-2780, Ankara: TDK Yay.

Tamir, Ferhat, ARICAN, Halil (1997). *Muhtar Ävezov –Seçilmiş Hikâyeler*. Ankara: Türksoy Yayınları.

<https://e-history.kz/ru/biography/view/5> [Erişim: 07/05/19]